Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u Anlatan Bulgarca Eserlerinin ve Türkçe Çevirilerinin Özde Çeviri Bağlamında İncelenmesi[1]

Sündüz Öztürk Kasar[2], Sadriye Güneş[3], Mehmet Sarı[4]

APA: Öztürk Kasar, S., Güneş, S. ve Sarı, M. (2024). Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u anlatan Bulgarca eserlerinin ve Türkçe çevirilerinin özde çeviri bağlamında incelenmesi. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 45-63.

Öz

Bir kimsenin anılarını yazması, kendisi ve çevresiyle hesaplaşması ve yaşadığı dönemi yargılaması bakımından önemlidir. Çok amaçlı ve çok ayrıntılı bir yazın türü olan anı; bir kimsenin yaşadığı, tanık olduğu bazı olayları ve bu olaylarla ilgili gözlemlerini anlattığı yazılardır. Edebî bir tür olan seyahatnameler ise bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eserlerdir. Makalenin temel inceleme nesnesini Bulgaristan'dan farklı yıllarda, farklı amaçlar doğrultusunda (eğitim, gezi, miras) gelen Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un İstanbul tanıklıklarını konu edinen *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (*1920*), Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini (*1928*), Do Brusa i Nazad (*1934*)* adlı eserler ile bu eserlerin Hüseyin Mevsim tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirileri oluşturmaktadır. Üç Bulgar yazarın kaleme aldığı kitaplar, her ne kadar Bulgar okura özgün eser gibi sunulsa da aslında Türk kültürüne ait göstergeleri içermektedir ve yazarların zihninde gerçekleşen bir çeviri süreci sonunda yazılmışlardır. Bu nedenle, yukarıda ismi verilen eserler bir tür çeviri metin olarak kabul edilerek Sündüz Öztürk Kasar'ın önerdiği (2012) "özde çeviri" kavramı bağlamında incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, öncelikle bütüncede yer alan metinlerdeki kent göstergelerinin özde çeviri eserlerde hangi biçimde sunulduğunu ve nasıl bir İstanbul temsili yarattığını irdelemek, daha sonra da Jean-René Ladmiral'in çevirmen tutumlarını adlandırmak üzere öne sürdüğü "sourciers/ciblistes" (1986) [kaynak odakçılar / erek odakçılar] kavramları üzerinden bu göstergelerin Türkçeye aktarım sürecinde geçirdikleri dönüşümlerin değerlendirmesini yapmaktır.

Anahtar sözcükler: Seyahatname, anı, çeviri göstergebilimi, özde çeviri, Efrem Karanov, Mihail Macarov, Nikola Naçov.

Analysing the Bulgarian Works of Karanov, Madzharov and Nachov on Istanbul and their Turkish Translations in the Context of Watermark Translation

Abstract

Writing memoir is important in terms of coming to terms with themselves, surroundings, and judging the period in which they lived. A memoir, which is a multi-purpose and very detailed type of literature, is a writing in which a person describes some events has experienced, witnessed along with observations about these events. Travelogues, as a literary genre, are works in which an author describes the information and impressions gained from the visited places. This study-consists of the works *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. Iv. Madjarov Okolo Epohata* 1854-1878 (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa I Nazad* (1934), and the Turkish translations of these works completed by Hüseyin Mevsim. Although these books, written by three Bulgarian authors, are presented to the Bulgarian reader as original works, they contain signs of Turkish culture and are written at the final stage of translation process proceeded in the minds of these authors. Thus, the works named above are considered as a kind of translation text and will be analysed within the concept of "watermark translation" proposed by Sündüz Öztürk

Araştırma Makalesi (Research Article)
Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 02.08.2024
Kabul tarihi (Accepted for publication on): 23.08.2024

[1] Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar danışmanlığında ve Doç. Dr. Sadriye Güneş eş danışmanlığında yazılmakta olan "Çeviri Göstergebilimi ve Kent Göstergebilimi Bakış Açısıyla 'Bulgar Gözüyle İstanbul' Adlı Eserin Özde Çeviri Bağlamında İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

[2] Prof. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü (İstanbul, Türkiye), e-posta: skasar@gsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9642-7073

[3] Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (İstanbul, Türkiye), e-posta: sadriye.gunes@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1056-0664

[4] Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı (İstanbul, Türkiye), e-posta: mhmtsar23@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9324-9750

Kasar (2012). This study aims, first of all, to examine in which form the urban signs in the texts in the corpus are presented in watermark translation works and what kind of Istanbul representation they create, and then to evaluate the transformations these signs undergo in the process of translation into Turkish through the concepts of "sourciers/ciblistes" (1986) [source-oriented translators / target-oriented translators] proposed by Jean-René Ladmiral to designate translator attitudes.

Keywords: Travel book, memoir, semiotics of translation, watermark translation, Efrem Karanov, Mihail Macarov, Nikola Naçov.

Giriş

Seyahat ve yazı, insanlık tarihinin ilk günlerinden bu yana birbiriyle bağlantılıdır. Monga'ya (1996) göre "yolculuk zorlu bir süreçtir. Bu kıymetli tecrübeyi başkalarıyla paylaşmak isteyen yolcu için ise bir gurur nedenidir, çünkü yolcunun asıl amacı nihai gördüklerini anlatmaktır" (s. 43). Uzaklara duyulan özlem ve bilinmeyene duyulan merak yazarların, sanatçıların, kâşiflerin, alimlerin ve tüm dünyayı karış karış dolaşan seyyahların giderek daha uzun yolculuklara çıkmasına, ciltler dolusu seyahatname yazılmasına ve sayısız harita hazırlanmasını sağlamıştır (Löschburg, 1998, s. 8). Löschburg'a göre, "Gezi yazısı edebiyatın kendisi kadar eskidir: biri seyahatini anlatırken, diğerleri de onunla aynı yolculuğa çıkmış kadar olurlar" (1988, s. 8).

Edebiyatta anı türü ise, bir kişinin kendi başından geçen veya kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları gözlemlerine, bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türüdür (Özdemir, 1972, s. 398). Anılar, yaşantıların insan belleğinde bıraktığı izlerdir. Anı yazarları da bu izleri canlandırmak amacıyla geçmişi dil aracılığıyla olabildiğince aktarmaya çalışır. Özdemir'e (1972) göre geçmişe yönelmek, yaşananı değil, yaşanmışı vermek anı türünün en belirgin özelliklerinden biridir (s. 399). Anı yazılarında dikkati çeken en önemli unsurlardan biri, yazarın kendi iç dünyasına yönelmesidir. Anı yazarının asıl amacı yaşadığını anlatmaktır. Bunu da zihninde iz bırakan önemli olay ve olguları anımsayarak yapmaya çalışır. Yaşadıklarını tüm boyutlarıyla anlatmaya yönelir. Yorumları da yargıları da kişiseldir (s. 401).

Bu araştırmanın bütüncesini *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı kitap ile bu derleme çeviri eserin kaynağında yer alan Bulgarca eserler ve bu eserlerin Türkçeye çevirileri oluşturmaktadır. Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un İstanbul tanıklıklarını konu edinen *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (*1920*), Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini*[5] *(*1928*), Do Brusa i Nazad*[6] *(*1934*)* adlı eserlerden Hüseyin Mevsim tarafından derlenerek oluşturulan *Bulgar Gözüyle İstanbul* başlıklı kitap, 2011 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından basılmıştır. İstanbul'a farklı amaçlarla (gezi, eğitim ve miras) gelen üç Bulgar yazarın kaleme aldığı ve İstanbul'u konu edinen seyahatname ve anı türündeki bu eserler Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un toplumsal, dinsel, kültürel yaşamına dair önemli bilgiler içerir. Kitap, içerisinde yer alan metinler ile okurun kentin farklı yön ve boyutlarını görmesine ve zihninde canlandırmasına olanak sağlar. Osmanlıya ait gerçekliklerin Bulgarca kaleme alındığı, bir başka deyişle "yayınlanmış olduğu yerel dil bağlamında özgün eser olarak üretilen ancak özünde zihinsel bir çeviri işlemi" (Öztürk Kasar, 2020, s. 3) söz konusu olan bu eserler çalışmanın araştırma nesnesi olarak seçilmiştir.

1. Kuramsal çerçeve

Göstergebilim ve çeviribilim sosyal bilimlerde iki ayrı disiplin olarak ortaya çıkmış olsa da bu iki disiplinin bir araya getirilerek çeviri ediminde kullanılabileceği ve bu iki özerk alanın birbirinden beslenebileceği

[5] Adı geçen eser, Bulgaristan'daki harf devriminden (1945) önce yayımlandığı için kent göstergelerinin incelenme sürecinde verilen örneklerde yer alan bazı harfler günümüz Bulgar harflerine uyarlanmıştır.

[6] Adı geçen eser, Bulgaristan'daki harf devriminden (1945) önce yayımlandığı için kent göstergelerinin incelenme sürecinde verilen örneklerde yer alan bazı harfler günümüz Bulgar harflerine uyarlanmıştır.

düşüncesi son otuz yılda dünyada kabul görmeye başlamıştır (krş. Gorlée, 1994; Öztürk Kasar, 2001, 2016). Çeviribilim ve göstergebilim arasındaki ilişkiyi ele alan öncül çalışmalardan birinin Bulgar asıllı dilbilimci ve makine çevirisi uzmanı Alexander Ludskanov'un *A Semiotic Approach to the Theory of Translation* [Çeviri Kuramına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım] adlı çalışması olduğu söylenebilir (Ludskanov, 1975 s. 5-8). Ludskanov, çalışmasında birtakım önermelerde bulunarak bu iki disiplin arasındaki karşılıklı ilişkiye açıklama getirmeye çalışmıştır. Öncül sayılabilecek bir diğer çalışmanın ise, çevirinin bir gösterge evreni olduğu ve çevirmenlerin bu çeviri sürecinde kilit rol oynadığını belirterek *semiotranslation* kavramını öne süren Dinda L. Gorlée (1994)'ye ait olduğu söylenebilir. Günümüzde ise çeviri göstergebilimi için kullanılan en yaygın İngilizce terim olan *semiotics of translation* kavramını ilk olarak ortaya atan isim Peeter Torop (2000) olmuştur. Çeviri göstergebilimi üzerine araştırmalarda bulunan Sündüz Öztürk Kasar (2001), 30 Ağustos-1 Eylül 2001'de European Society for Translation Studies tarafından Kopenhag'ta düzenlenen 3. Uluslararası Çeviribilim Kongresinde, Paris Göstergebilim Okulu kurucularından Jean-Claude Coquet'nin göstergebilim bakış açısından hareketle sunduğu *La Semiotique Subjectale et la Traduction* [Özne Göstergebilimi ve Çeviri] başlıklı bildirisinde iki bilim dalının birbirinden beslenebileceği görüşünü belirtmiştir. İki yıl sonra 2003'te, Öztürk Kasar Paris'te INALCO tarafından düzenlenen "Théories littéraires et traduction" [Yazın Kuramı ve Çeviri] başlıklı uluslarası kolokyumda özne göstergebiliminin çeviriye nasıl katkı sağlayabileceğini gösteren bir bildiri sunar: "Trois notions-clé pour une approche sémiotique de la traduction: discours, sens et signification dans *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk"[Çeviriye göstergebilimsel bir yaklaşım için üç anahtar kavram: Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* kitabında söylem, anlam ve anlamlandırma] (2005). Elin Sütiste ve Torop (2007), günümüzde çeviri sürecinin sınırlarının genişlediğini bu sebeple yeni yöntem arayışlarına girişildiğini, göstergebilimin çeviribilime yöntem önererek çevirmenlere çeviri sürecinde yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca Magdalena Nowotna (2002, 2005), Ubaldo Stecconi (2007), Astrid Guillaume (2015), Evangelos Kourdis ve Pirjo Kukkonen (2015) vd. çeviri göstergebilimine katkı sağlayan öncü çalışmalar yapmışlardır. Yine son yıllarda gerçekleştirilen konferanslarda "Çeviri Göstergebilimi" adı altında oturumlar düzenlenmeye başlanmıştır. Ayrıca, Yunan Göstergebilim Derneğinin yayımlamakta olduğu *Punctum: International Journal of Semiotics* adlı derginin 2015 Aralık sayısında sadece Çeviri Göstergebilimi üzerine makalelere yer verilmiştir.

Öztürk Kasar'a göre (2020) yabancı bir coğrafyayı işleyen özde çeviri olgusu, göstergebilimin bir başka alanı olan kent göstergebilimini de inceleme sahasına dâhil eder. "Çeviri Göstergebilimi ve Kent Göstergebiliminin Bütünleşik Bağlamında Özde Çeviri Kavramının İncelenmesi" adlı çalışmasında Öztürk Kasar, kent göstergebilimi ve önemi üzerine şöyle değinir: "Kent göstergebilimi anlam taşıyan bir mekân olarak kenti okuyabilmek ve çözümleyebilmek için bir model arar kendisine. Üzerinde oturulan bir uzamdan gerçek anlamda bir kent yaratacak göstergeleri aramaya çıkmak söz konusudur; bu kent kendi gösterge birimlerinin oluşturduğu dille anlam üretir" (2020, s. 8). Öztürk Kasar, kentin taşıdığı anlamlılıkla ilgilenen ilk araştırmacıların, göstergebilimcilerden önce şehir planlamacıları olduğuna dikkat çeker (2020, s. 8). Amerikalı şehir planlamacısı Kevin Lynch 1959'da kentin "okunaklılığı" (2018) kavramını ortaya atar ve hem vermiş olduğu derslerinde hem de yazmış olduğu kitaplarında kentin anlamlılığını sorgular. Lynch, 1959 yılında yayınladığı *Kent İmgesi* adlı kitabında, "kent düzeninde okunaklılığın hayati önem taşıdığını" iddia eder. Lynch, ayrıca "kenti sadece kendi içinde değil, kentlilerinin gözünden de değerlendirilmesi gerektiğini" vurgular (Lynch'den alıntılayan Öztürk Kasar, 2020, s. 8).

Roland Barthes, çeşitli göstergelerle bezeli kentlerin çeşitli anlamlarla dolu uzamlar olduğu ve her bir kente ait göstergelerin kent sakinleri tarafından farklı biçimlerle yorumlanabileceğini belirtir (1993, s. 179). Barthes, *Göstergebilimsel Serüven (*1993) adlı kitabında yer alan "Göstergebilim ve şehircilik" [Sémiologie et

urbanisme] başlıklı makalesinde, kent göstergeleri aracılığıyla kentlerin okunabilirliğine odaklanır ve bir kent göstergebiliminin ne şekilde mümkün olabileceğini sorgular. Barthes (1993)'a göre bir kent göstergebilimi anlayışının oluşmasının temelinde o kenti anlamlandırmak yatar. Barthes'ın görüşleri temelinde kent okumalarından birini gerçekleştiren ve bunu çeviri alanıyla buluşturan Sündüz Öztürk Kasar, kentin anlam taşıyan pek çok farklı katmandan oluştuğunu belirtir (2020, s. 9) Öztürk Kasar'a (2020) göre "kent birçok katmanda anlam üreten göstergelerin oluşturduğu bir dizgedir, bu katmanlarda, doğal uzam, yönetsel uzam, toplumsal uzam, kültürel uzam, duygu durumsal uzam gibi farklı niteliklerle karşımıza çıkar." (s. 9) "Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: Istanbul à travers ses signes en trois langues" [Göstergebilim bakış açısından kent çevirisi: üç dilde göstergelerinin anlatımıyla İstanbul] adlı çalışmasında Öztürk Kasar (2012) bu katmanları oluşturan ve bir kentin temsilini sağlayan göstergeleri "özel ad göstergeleri", "tarihsel göstergeler" ve "kültürel göstergeler" olmak üzere üç ana başlıkta toplar. Her ana başlık çözümleme bölümünde göreceğimiz gibi kendi içinde alt başlıklara ayrılır (2012, s. 271-282; 2020, s. 10).

Antosa'ya (2018) göre, "seyahat deneyimi sırasında ya da sonrasında yazan özne, gidilen ülkenin kültürü, mekanları, tarihi ve nüfusuyla temas halinde olan bir gerilim alanının merkezindedir. Tüm bu faktörler odağı, üslubu ve edebî kaynakların seçimini değiştirir" (s. 1). Öztürk Kasar (2022) da ister keyfi ister zorunlu olsun, öznenin seyahat esnasındaki temasıyla ilgili şu görüşleri dile getirir:

> Yurtdışına seyahat etmek, bir süre için yabancı bir ülkeye yerleşmek, göç etmek ya da sürgüne gönderilmek, bizi genellikle bilinmeyen ya da az bilinen gerçekliklerle nazikçe ya da acımasızca temasa geçirir. Bu temasın olumlu olduğu durumlarda bireysel zenginleşme söz konusu olurken, temasın bir şok yaratması durumunda, tam tersine, şiddetli bir alt-üst oluş gerçekleşebilir. Her halükârda, başka bir yere varmak ve diğeriyle karşılaşmak birey üzerinde kimi etkilere neden olur; bu etkiler dile dökülür ve onu deneyimleyen kişilerin ürettiği metinlerde yansımalarını bulur. Edebiyat bu deneyime tanıklık etmekten geri kalmaz. (s. 1)

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u konu edinen *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı derleme eser Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov adlı yazarların İstanbul tanıklıkları ve kentte geçirdikleri zaman dilimleri ile ilgili önemli bilgiler içerir. Anı ve gezi yazısı (seyahatname) türünde yazılmış *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (*1920*), Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini (*1928*), Do Brusa i Nazad (*1934*)* adlı bu eserlerde 1860'lı ve 1870'li yıllara ait toplumsal, dinsel, kültürel ve daha birçok alanla ilgili değerli bilgi ve gözlemlerin yer alması okurun İstanbul kentiyle ilgili bilgi sahibi olabilmesine olanak sağlamaktadır. Her üç yazarın da kendilerine ait olmayan topraklarda yaşadıkları ve gözlemledikleri olguları anadillerine aktarmaları, yani bir başka kültüre ait değerleri kendi dillerine taşımaları ve daha sonra bu gözlemlerini kendi toplumları ile paylaşmaları akla Öztürk Kasar'ın Türkçede "özde çeviri" (2012, 2018, 2020, 2021, 2022) kavramını getirmektedir. Bu kavram Öztürk Kasar tarafından ilk olarak 2012 yılında Almanya'da yaptığı bir yayında Fransızca olarak "traduction en filigrane" terimiyle adlandırılmıştır (s. 267-285). Ancak "özde çeviri" kavramının öne sürüldüğü ilk yayından (2012) bu yana, Öztürk Kasar tarafından bu kavramı örnekleyen pek çok inceleme yapılmış ve birçok doktora tezi yürütülmüştür (Çelik, 2021; Öztürk Kasar ve Çelik, 2021; Gülmüş Sırkıntı, 2021; Öztürk Kasar ve Gülmüş Sıkıntı, 2021). Çok çeşitli metinler üzerinde gerçekleşen bu çalışmalar özde çeviri kavramının ne kadar zengin bir kavram olduğunu göstermiştir. Bu zenginliği ve çeşitliliği göstermek adına Öztürk Kasar, 2022 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde gerçekleşen *Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi*"nde özde çeviri için altı kategorili bir tipoloji önerir:

> "1. Zihinsel çevirinin çıkış yerine ve doğrultusuna göre: öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çeviri ve yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviri.

2. Metinlerin üretim motivasyonlarına göre: olumlayıcı özde çeviri, değilleyici özde çeviri, betimleyici özde çeviri, öykünmeci özde çeviri, düzeltici özde çeviri, öğretici özde çeviri, vb.

3. Metin türüne göre: yazınsal özde çeviri (kurgusal ya da kurgusal olmayan), yarı yazınsal özde çeviri ve yazınsal olmayan özde çeviri.

4. Metnin zamansallığına göre: eşzamanlı özde çeviri, artzamanlı özde çeviri.

5. Metinde bahsedilen mekânların bir ya da birden fazla olması durumuna göre: tekli özde çeviri ve (türdeş ya da ayrışık) çoklu özde çeviri.

6. Kapsamları açısından iki farklı türde özde çeviri: bütüncül özde çeviri, kısmi (kesimsel) özde çeviri". (s. 2)

Öztürk Kasar'ın özde çeviri sınıflandırmasına baktığımızda bu kavramın çok çeşitli metinlere uygulanabileceğini görüyoruz. Özde çeviri kavramının bu içerik zenginliğinin yanı sıra kapsama alanı da çok geniştir zira bu kavram kendisi ile birlikte iki kavram daha getirmiştir; bunlar da Öztürk Kasar'ın yine 2012 yılında yayınladığı makalesinde tanımlanmış ve örneklenmiştir. Özde çeviri odağında diller arası geçişi adlandıran bu iki kavram "dolaylı özde çeviri" ve "aslına çeviri" olarak adlandırılmıştır.

1.1. Özde çeviri bağlamında "dolaylı özde çeviri" ve "aslına çeviri" kavramları

Özde çeviri kavramından yola çıkarak çeviribilim alanına iki yeni kavram daha kazandıran Öztürk Kasar (2012, 2020), bir tür çeviri olarak ele alınan özde çevirinin çıkış dili hariç diğer dillere yapılan çevirilerini "dolaylı özde çeviri" [Fr. traduction en filigrane indirecte] olarak nitelendirerek bu tür çevirilerin neredeyse ikinci dilden çeviriler olduğunu öne sürer (s. 7). Özde çevirilerin çıkış dillerine yapılan çevirileri için de "aslına çeviri" [Fr. rétro-traduction originelle] kavramını önerir (s. 7). Öztürk Kasar'a (2012) göre yabancı bir kitle için kaleme alınan özde çeviri eserlerin çıkış diline ve kültürüne geri dönüşleri bir bakıma aslına dönüşlerinin bir göstergesidir (s. 268).

1.2. Aslına çeviri türleri: aslına öz çeviri, aslına derleme çeviri, aslına ilk çeviri/aslına yeniden çeviri, aslına kısmi çeviri, aslına tam çeviri

Aslına çeviri eserler de kendi içlerinde farklı niteliklere sahip olabilirler. Örneğin, özde çeviri üreten bir yazar bu metnin aslına çevirisini de kendisi gerçekleştirebilir. Bir yazarın kendi eserini çevirmesinin "öz çeviri" olarak adlandırıldığını biliyoruz. Öz çeviri (1976) kavramını ilk tanımlayan Slovak çeviribilimci Anton Popovic'tir. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*[7] (1976) başlıklı eserinde Popovic "öz çeviri" [autotranslation] kavramını "kaynak metnin kendi yazarı tarafından başka bir dile çevrilmesi" olarak tanımlar (s. 19). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies* adlı kitapta "öz çeviri" (autotranslation) başlıklı yazıyı kaleme alan Grutman (1998), "öz çeviri" kavramının hem bir yazarın kendi eserini başka bir dile çevirmesi hem de bu eylem sonucunda ortaya çıkan ürünün tanımlanmasında kullanılabileceğini belirterek öz çevirinin aynı zamanda hem bir ürün hem de bir süreç olduğunu vurgular (s. 17). Halise Gülmüş Sırkıntı'nın Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Diller ve Kültülerarası Doktora Programında Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar yönetiminde hazırlamış olduğu doktora tezinden danışmanı ile birlikte üretip 2021 yılında yayınladıkları ortak makalede ise, Halide Edip Adıvar'ın İngilizce kaleme aldığı *The Clown and His Daughter* adlı yapıtının her ne kadar özgün eser olarak yayımlanmış olsa da oluşturulduğu dil bağlamının (İngilizce) yansıttığı dil ve kültür bağlamından (Türkçe) farklı olduğu belirtilir. Eserde Osmanlı ve Türk kültürüne ait, İngiliz kültürüne oldukça uzak göstergelerin İngilizceye aktarımında zihinsel bir çeviri sürecinden geçtiklerini varsayılarak eser çeviri ürün olarak ele alınır ve Sündüz Öztürk Kasar'ın ortaya koyduğu özde çeviri kavramı odağında incelenir. Eserin aynı yıl

[7] Bu eser Suat Karantay ve Yurdanur Salman tarafından *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* başlığıyla dilimize çevrilmiş ve 1987 yılında Metis Yayınlarından basılmıştır.

Sinekli Bakkal başlığıyla Halide Edip Adıvar tarafından Türkçeye çevrildiği, ilk olarak tefrika edildiği, ardından da kitap olarak yayımlandığı saptanır. Böylece Adıvar'ın *The Clown and His Daughter* adlı eserinin Türkçe çevirisi *Sinekli Bakkal* 'da tüm göstergelerin özüne (Türk kültürüne) geri döndüğünü belirtilerek *Sinekli Bakkal*'ın bir aslına çeviri (Öztürk Kasar & Gülmüş Sırkıntı 2021) örneği olduğu vurgulanır. Adıvar'ın eserini Türkçeye bizzat kendisinin çevirmesi durumu ise bir öz çeviri örneği olarak nitelendirilir ve *Sinekli Bakkal* adlı eser için de "aslına öz çeviri" kavramı öne sürülür (s. 120).

Çalışmamızın bütüncesinde yer alan *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eserin 2011 yılında editör, yazar ve çevirmen Hüseyin Mevsim tarafından derlendiği görülür. Bulgar yazarların kısa yaşam öykülerinin ve Hüseyin Mevsim'in özgün katkılarının da bulunduğu bu eserde Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un kaleme aldıkları özde çeviri metinlerden seçilen bölümlerin çevirilerine de yer verilir. Kitabın ön söz kısmında, bu yazarların kaleme aldığı eserlerin Osmanlı dönemi İstanbul'unun farklı yön ve boyutunu görmeye olanak sağladığını belirten Hüseyin Mevsim, aynı zamanda bu eserlerin dönemin koşullarını yansıtan "dolaysız kaynak niteliği taşıdıklarını" (Mevsim, 2011, s. VIII) da belirtir. Buradan hareketle *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eser için "aslına derleme çeviri" terimini önerebiliriz.

Çalışmada "özde çeviri" eserler olarak ele aldığımız ve bir tür çeviri metin olduklarını hesaba kattığımız, *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (*1920*), Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini (*1928*), Do Brusa i Nazad (*1934*)* adlı kitaplar üzerine yaptığımız incelemelerde her bir eserin aslında çıkış dili olan Türkçeye yapılmış iki çevirisinin olduğunu tespit ettik. Çalışmada adı geçen eserlerden seçilen bölümlerin 2011 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından derleme eser olarak *Bulgar Gözüyle İstanbul* başlığıyla yayımlandığını, ardından ilgili eserlerin farklı yıllarda farklı yayınevleri tarafından bütünüyle Türkçeye çevrilerek basıldığı dikkatimizi çekti. Bu durum, bizi "aslına çeviri" için yeni kavramlar önermeye teşvik etti. Bütüncede yer alan üç eserin çıkış diline yapılan çevirilerinin "aslına çeviri" kapsamında ele alındığını göz önünde bulundurursak, söz konusu yapıtların zihinsel çeviri sürecindeki çıkış diline -Türkçeye- yapılan ilk çevirilerini "aslına ilk çeviri", farklı yıllarda yapılan daha sonraki çevirilerini ise "aslına yeniden çeviri" kapsamında adlandırmanın mümkün olabileceğine kanaat getirdik. Ayrıca aslına derleme çeviri olarak nitelendirdiğimiz *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eserde yer alan ve editör Hüseyin Mevsim tarafından bizzat seçilen bölümlerin Türkçe çevirileri için "aslına kısmi çeviri", özde çeviri eserlerin farklı yayınevleri tarafından ayrı kitaplar halinde ve bütünüyle Türkçe yayımlanmasını ise "aslına tam çeviri" olarak nitelendirmenin uygun olabileceğini düşündük.

2. Karşılaştırmalı metin incelemeleri yöntemi ve bütünce metinleri

Fransız filozof, çeviribilimci ve aynı zamanda felsefe çevirmeni olan Jean-René Ladmiral, çeviride kaynak odaklılık ve erek odaklılık yaklaşımlarını temsil eden "sourciers/ciblistes" (1986) kavramlarını öne sürer; bu Fransızca terimler Sündüz Öztürk Kasar tarafından kaynak odakçılar /erek odakçılar olarak Türkçeye çevrilir (2011, s. 2). Aynı terimler 1994'te Ladmiral'den çeviri yapan Mehmet Rifat tarafından kaynak-metinciler/erek-metinciler" olarak çevrilmiştir (s. 143). Ladmiral, kavramların kimi zaman rastlantı sonucu veya acilen oluşabileceğini belirtir. Çevirmenlerin sergilediği karşıt iki tutum olan "kaynak odakçı / erek odakçı" kavramlarını Londra'da (1983) katıldığı bir toplantıda ortaya attığını belirterek çevirmen olarak kendisini erek odakçılar arasında konumlandırır (Ladmiral'den aktaran Öztürk Kasar, 2011, s. 2). Ladmiral, çeviride kaynak metne bağlılık sorununu Henri Meschonnic, Antoine Berman, Walter Benjamin ile olan zıt görüş sonucu yeniden ele alarak iki tür çeviri biçimi tanımı yapar. Birinci çeviri biçimi kaynak-metincilerin tercihi olup Ladmiral'e göre bu tür çevirmenler dilin gösterenine bağlanırlar ve kaynak dile ayrıcalık tanırlar. Erek-metinciler olarak adlandırdığı çevirmenler ise "göstereni vurgulamazlar, hatta gösterileni de değil *anlamı* vurgularlar; dilin değil ama sözün ya da söylemin anlamıdır burada söz konusu olan; ve bu anlam, *erek dile* özgü olanaklardan yararlanılarak çevrilecektir" (Ladmiral, 1994, s. 143).

Bu bakış açısından hareketle Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov adlı yazarlara ait *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini (*1928*), Do Brusa i Nazad (*1934*)* adlı eserler ile Türkçe çevirileri karşılaştırılarak söz konusu eserlerde kenti temsil eden göstergeler Öztürk Kasar'ın (2012, 2020) öne sürdüğü sınıflandırma dikkate alınarak derlenecek ve sunulacaktır. Aslına ilk çeviri eserler ile aslına yeniden çeviri eserlerde yer alan kent göstergelerinin Türkçeye çevirileri ise Jean-René Ladmiral'in öne sürdüğü "sourciers/ciblistes" [kaynak odakçılar / erek odakçılar] kavramları üzerinden yorumlanacaktır. Böylece çevirmenin kaynak odaklı ya da erek odaklı bir bakış açısına sahip olup olmadığı rahatlıkla gözlemlenebilecektir.

Çalışmanın bütüncesini oluşturan eserler şunlardır:

Tablo 1. Özde çeviriler

Karanov, E. (1979). *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), Otochestven Front.
Macarov, M. (1942). *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878*, Hristo Danov.
Macarov, M. (1929). *Na Boji Grob Predi 60 Godini*, S. M. Staykov.
Donkin, N. (1934). *Do Brusa i Nazad*, Fakel.

Tablo 2. Aslına derleme çeviri

Mevsim H. (çev. ve yay. haz.). (2011) *Bulgar Gözüyle İstanbul*. Türk Tarih Kurumu Yayınları

Tablo 3. Aslına ilk çeviriler

Karanov, E. (2011). 60 Yıl Önce İstanbul'daki Bulgar Kilisesi (Öğrencilik Anıları). H. Mevsim (çev. yay. haz.) *Bulgar Gözüyle İstanbul* (s. 1-57) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
Macarov, M. (2011). Anılar (1854-1878). H. Mevsim (çev. yay. haz.) *Bulgar Gözüyle İstanbul* (s. 63-76) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1942)
Macarov, M. (2011). 60 Yıl Önce Kudüs Yolculuğu (1928). H. Mevsim (çev. yay. haz.) *Bulgar Gözüyle İstanbul* (s. 85-97) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1929)
Donkin, N. (2011). Bursa Gezisi. H. Mevsim (çev. yay. haz.) *Bulgar Gözüyle İstanbul* (s. 101-125) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1934)

Tablo 4. Aslına yeniden çeviriler

Karanov, E. (2022). *Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865).* (1. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
Macarov, M. (2015). *60 Yıl Önce Kudüs Yolculuğu Edirne, İstanbul, İzmir İskenderiye 1868-1869* (2. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Kitap Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1929)
Naçov, N. (2019). *Bursa'ya Gidiş ve Dönüş* (1. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1934)

Bir alt başlıkta "özde çeviri" niteliği taşıdığını belirttiğimiz eserler ile aslına çevirilerinde İstanbul'un göstergelerle nasıl temsil edildiği, yazarların, hitap ettiği okurlarının hiç bilmediği ya da pek aşina olmadığı bir coğrafyaya ait göstergeleri ne şekilde sundukları örnekler aracılığıyla aktarılacaktır.

3. Bütüncede yer alan kent göstergelerinin sınıflandırılması ve incelenmesi

Çalışmada Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nanço Donkin [Nikola Naçov][8] adlı yazarlara ait *Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (*1920*), Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878 (*1942*), Na Boji Grob Predi 60 Godini (*1928*), Do Brusa i Nazad (*1934*)* adlı eserler ile Türkçe çevirileri karşılaştırılarak söz konusu eserlerde kenti temsil eden göstergeler Öztürk Kasar'ın (2012; 2020) yaptığı

[8] Nikola Naçov, *Do Brusa i Nazad* adlı eserini dedesinin adı olan "Nanço Donkin" mahlasıyla Sofya'da Fakel Yayınevi'nde kitaplaştırmıştır. (bkz. Hüseyin Mevsim, *Bursa'ya Gidiş ve Dönüş*, s.9)

çalışmalarda öne sürdüğü, ardından doktora tez danışmanlığını yaptığı öğrencileri ile birlikte (Gülmüş Sırkıntı, 2021; Güzel, 2022; Öztürk Kasar ve Güzel, 2022) yürüttüğü çalışmalarda bütünce özellikleri gereğince güncelledikleri "Kent Göstergeleri Sınıflandırması" çerçevesinde incelenecektir:

Kent Göstergeleri Sınıflandırması

1. Özel ad göstergeleri
   a. Yer adları ve su adları
      a.1) Yer adları
      a.2) Su adları
   b. Kişi adları ve lakapları
      b.1) Kişi adları
      b.2) Lakaplar, unvanlar
   c. Kurum ve işletme adları
      c.1) Kurum adları
      c.2) İşletme adları

2.Tarihsel göstergeler
   a. Tarihi anıtlar
   b. Tarihi olaylar
   c. Tarihi şahsiyetler
      c.1) Yerli şahsiyetler
      c.2) Yabancı şahsiyetler

3. Kültürel göstergeler
   a. Toplumsal yaşam, günlük alışkanlıklar ve batıl inançlar
      a.1) Toplumsal yaşam ve günlük alışkanlıklar
      a.2) Batıl inançlar
   b. Ev yaşantısı ve düzeni, mobilyalar ve dokumalar
   c. Yemek kültürü
   d. Giysiler, şapkalar ve diğer aksesuarlar
   e. Ulaşım araçları
   f. Para birimleri
   g. Dini inançlar ve pratikler
   h. Aygıtlar, araçlar ve makineler

3.1. Özel ad göstergelerinin aktarımı

Örnek 1. Yer adları

Özde Çeviri	*Na Boji Grob Predi 60 Godini*, 1929, s. 21 / Mihail Macarov
İncelenen Bağlam	Храна за единъ денъ бяхме си приготвили още вечерьта **въ Родосто.**

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 89/ çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Bir günlük yemeği daha akşamdan **Tekirdağ'da** hazırlamıştık.

Aslına Yeniden Çeviri	*Kudüs Yolculuğu*, 2015, s. 47/ çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Bir günlük yemeği daha akşamdan **Rodosto'da** hazırlamıştık.

Mihail Macarov, 1868'de anne-baba ve erkek kardeşiyle İstanbul'a doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında Tekirdağ'dan İstanbul'a geçiş esnasında yaşadıklarını anlatır. *İstanbul ve Kentteki Yaşantımız* başlıklı anlatıda incelediğimiz "Храна за единъ день бяхме си приготвили още вечерьта въ Родосто." cümlesinde bir günlük yemeğin bir gün öncesi akşam saatlerinde Rodosto'da hazırlanmış olduğundan bahsedilir. Ancak anlatıda okurun karşısına farklı anlamlarda çıkan bu kelime bazen yolculuk esnasında kaldıkları hanın adı, bazen liman adı, bazen de şehir adı olarak kullanılır. Macarov, incelenen bağlamda yer alan "Родосто" (Rodosto) kelimesi ile aslında bir gün önce kaldıkları hanı kasteder. Metinde, bir gün önce kaldıkları handa yemek yedikten hemen sonra odalarına çekildiklerini ve sabahleyin kendilerini bekleyen vapura binmek için hazırlık yapmaları gerektiğini anlatır. Farklı yıllarda aynı çevirmen tarafından çevirisi yapılan aslına çeviriler karşılaştırıldığında, "Rodosto" sözcüğünün 2011'deki aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "Tekirdağ" olarak çevrildiği dikkati çeker. Ancak Tekirdağ, Osmanlı fethinin ardından "Rodosçuk" adıyla anılır. Osmanlı resmî kayıtlarında mevcut ilk ismi "Tekfurdağı"'dır (Ortaylı, 1995, s. 8). Evliya Çelebi ise, vaktiyle Bizans tekfurlarının bağlarının burada bulunması ve şehrin kuzeyini çevreleyen dağlardan dolayı şehre Tekfurdağı adının verildiğini bildirir.[9] Bu ad daha sonra hem şehir hem bölge için kullanılmış olup Tekirdağ ismi de buna dayanır. Buradan hareketle, özde çeviri metinde "Rodosto" şeklinde geçen sözcüğün aslına ilk çeviri (2011) metinde günümüzde kullanılan ismiyle yani "Tekirdağ" olarak aktarılması çevirmenin erek odakçı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. 2015'te yapılan aslına yeniden çeviride ise bahsi geçen göstergenin aynı çevirmen tarafından Bulgarca metinde olduğu gibi yani "Rodosto" şeklinde, bir tercih yaptığı dikkati çeker. Yapılan bu değişiklik ile çevirmenin kaynaktaki dönem dilini korumaya çalışarak kaynak odakçı bir yaklaşım sergilediği görülür.

Örnek 2. Kurum adları

Özde Çeviri	*Do Brusa i Nazad*, 1934 – s.10 / Nancho Donkin (Nikola Naçov)
İncelenen Bağlam	Фетваджиев беше ученик във **военно-медицинското училище** още отдавна преди миналата война, пак – и с военна униформа, затова аз …

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 108 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Fetvaciev, savaştan çok daha **önce Askerî Tıp Okulu**'nda öğrenciydi, üstelik şimdi üniformalıydı. O yüzden ben …

Aslına Yeniden Çeviri	*Bursa'ya Gidiş ve Dönüş*, 2019, s. 23 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Fetvaciev, harpten çok daha önce **Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane** talebesiydi: üstelik şimdi üniformalıydı ve o yüzden ben …

Yukarıda çözümleme öğesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde bir kurum adı olarak geçen "военно-медицинското училище"'(voenno-meditsinskoto uchilishte)'nin 2011 yılında yapılan aslına ilk çeviride "Askerî Tıp Okulu" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Eserde bahsi geçen eğitim kurumu Osmanlı döneminde Sultan II. Mahmud'un 1839'da tıp eğitimi verilmek üzere Galatasaray'da tesis ettiği Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'dir. Osmanlı'da, 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile Asakir-i Mansure-i

[9] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40016034.pdf
Erişim tarihi: 15 Haziran 2024.

Muhammediye Ordusu kurulmuş ve bu orduya hekim yetiştirmek üzere Sultan II. Mahmud'tan bir Tıphane talep edilmiş, bunun üzerine 1827'de "Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure" adlı Tıphane açılmıştır. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla da Tıphane reforme edilmiş, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Ecole Impériale de Médicine)[10] adıyla anılmaya başlanmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile bu kurumda gayrimüslimlerin de eğitim görmelerine olanak sağlanmıştır (krş. Tuğlacı, 1984; Ülman, 2017) İncelenen bağlamdan hareketle, 2011 yılında yapılan aslına çeviride kurum adının erek metne "Askerî Tıp Okulu" şeklinde aktarılması çevirmenin çeviri sürecinde kaynağın güncel diline yakın bir sözcük seçimi yaparak "kaynak odakçı" bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Özde çeviri eserin aynı çevirmen tarafından 2019'daki aslına yeniden çevirisinde, bahsi geçen söz öbeğinin çevirmen tarafından "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" şeklinde değiştirilerek kaynaktaki dönem dilinin yansıtıldığı dikkati çeker. Böyle bir değişim ile çevirmenin "erek odakçı" bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

Örnek 3. Kişi adları

Özde Çeviri	*Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (1920)*, s. 38 / Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Учители през това време бяха: дякон Григорий (Немцев), дякон Симеон, отпосле митрополит Преславски, дяконът на **Панарета Пловдивски** под прякора Гвадалкивир …

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 37 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Öğretmenlerimiz arasında ise Diyakoz Grigoriy (Nemtsev), daha sonra Preslav Metropoliti olan Simeon, **Panayot Plovdivski'nin** Gvadalkivir takma adlı diyakozu …

Aslına Yeniden Çeviri	*Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865)*, 2022, s. 56 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Muallimlerimiz arasında ise Diyakoz Grigoriy (Nemtsev), daha sonra Preslav Metropoliti olan Simeon, **Filibeli Panaret'in** Gvadalkivir takma adlı diyakozu …

Yukarıda çözümleme öğesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde kişi adı olarak geçen "Панарета Пловдивски"nin 2011 yılında yapılan aslına ilk çeviride "Panaret" sözcüğünü "Panayot" şeklinde verildiği görülmektedir. 2022 yılında yapılan aslına yeniden çeviride, çevirmenin kişi adında yer alan ve aitlik bildiren son eki (-ski) dikkate alarak çözümleme öğesini "Filibeli Panaret" şeklinde değiştirdiği göze çarpar. Buradan hareketle, çevirmenin 11 yıl aradan sonra yaptığı çeviride "erek odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir.

3.2. Tarihsel göstergelerin aktarımı

Örnek 4. Tarihi şahsiyetler

Özde Çeviri	*Do Brusa i Nazad*, 1934 – s. 10 / Nancho Donkin (Nikola Naçov)
İncelenen Bağlam	… отнесох до портата прошението им до посланика **княз Лобанова** и някои други тяхни свидетелства, но от посолството …

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 112 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Dış kapıya kadar **elçi Knez Lobanovskiy**'e yazdıkları dilekçeyi ve bazı belgeleri götürdüm. Ancak elçilik …

[10] Sağlık Bilimleri Üniversitesi https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf
Erişim tarihi: 05 Şubat 2024.

Aslına Yeniden Çeviri	*Bursa'ya Gidiş ve Dönüş*, 2019, s.38 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Dış kapıya kadar, **sefir Prens Lobanovskiy**'e yazdıkları arzuhali ve bazı evrakları götürdüm, ancak sefaret, …

Yukarıdaki örnekte çözümlemeye çalıştığımız "княз Лобанова" (knyaz Lobanova) söz öbeği metin içerisinde belirli bir göreve sahip saygın bir kişi adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek ismi Aleksey Borisovich, Prince Lobanov-Rostovsky olan bu kişi aslında bir Rus sefiri prenstir.[11] 1878'deki Osmanlı-Rus savaşının sonunda, II. Aleksandr tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilmiş ve bir yıldan fazla görev yapmıştır.[12] "Knyaz" sözcüğü Bulgarcada "prens"[13] anlamına gelir. 2011'de yapılan aslına ilk çeviride "poslanika knqz**"** söz öbeğinin çevirmen tarafından "elçi Knez" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne baktığımızda "elçi" sözcüğünü Türkçe kökenli bir sözcük olduğu ve "bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse; sefir"[14] anlamının olduğu dikkati çekmektedir. Ancak eserin kaleme alındığı tarih 1879'dur ve o dönemde İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentidir, devletin resmi dili de Osmanlıcadır. O dönemde "büyükelçi" görevinde bulunan kişiler için de Arapça kökenli "sefir"[15] sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Çevirmenin aslına ilk çeviri eserde "sefir" sözcüğü yerine "elçi" sözcüğünü tercih ederek "kaynak odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir. 2019 yılında yapılan aslına yeniden çeviride ise aynı çevirmen tarafından "elçi" sözcüğü yerine "sefir"; "knez" sözcüğü yerine "prens" sözcüğünün kullanılmasıyla "erek odakçı" bir yaklaşımın sergilendiğini gösterir.

Örnek 5. Tarihi anıtlar

Özde Çeviri	*Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (1920)*, s. 25 / Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Срещу черквата на отвъдния бряг беше терсханата- арсеналът, наляво от терсханата – махалата Хасъкюй, а надясно се виждаше **Венецианската кула**…

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 24 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kilisenin karşı kıyısında tersane bulunuyor, bunun solunda Hasköy Mahallesi, sağında ise Galata'daki **Venedik Kulesi** görünüyordu.

Aslına Yeniden Çeviri	*Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865)*, 2022, s.39./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kilisenin karşı kıyısındaki tersanenin solunda Hasköy mahallesi, sağında ise Galata'daki **Ceneviz Kulesi** görünüyordu.

Yukarıda çözümleme öğesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde "Венецианската кула" (Venetsianskata kula) şeklinde geçen söz öbeği ile tarihi bir anıt tarif edilmektedir. Özde çeviri eserde geçen "Venetsianska"[16] sözcüğü Bulgarca'da "Venediklilere ait olan" anlamına gelmektedir. "Kula" sözcüğü ise Bulgarcada "kule" anlamına gelir. Söz öbeğinin, eserin 2011'de yapılan aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "Venedik Kulesi" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Pek çok tarihi kaynakta kulenin Cenevizliler tarafından inşa edildiği açıkça yazılmaktadır. Bulgarca kaleme alınan özde çeviri eserde ise kulenin "Venediklilere ait" bir yapı olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle, kule ile ilgili Bulgarca kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda kulenin özde çeviri eserde bahsedildiği şekilde isimlendirildiği

[11] Encyclopædia Britannica https://www.britannica.com/topic/ambassador
[12] Vikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey_Lobanov-Rostovski Erişim tarihi: 02.02.2024.
[13] Rechnik na Bılgarskiq Ezik https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7/ Erişim Tarihi: 03.07.2024.
[14] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 02.02.2024.
[15] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 02.02.2024.
[16] OnlineRechnik.com.
http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8
Erişim Tarihi: 09.02.2024.

karşımıza çıktı. Mario Levi'nin *İstanbul Bir Masaldı* adlı eserinin Bulgarcaya çevirisinde [Истанбул Беше Една Приказка] "Kuledibi'nde Yidiş Konuşabilmek" başlıklı bir anlatının yer aldığını ve bu anlatının Bulgarcaya "Да Можеш Да Говориш Идиш Край Венецианската Кула" şeklinde aynen çevrilmiş olduğunu tespit ettik. Yine bir başka kaynakta, Bizans döneminden itibaren Ceneviz ve Venedikliler'in Galata semtine konuşlanma istedikleri ve birbirleri ile sürekli savaş halinde oldukları belirtilmektedir. Buradan hareketle, çevirmenin çözümleme öğesini aslına ilk çeviride (2011) "Venedik Kulesi" şeklinde çevirdiği, sözcüğün orijinaline mümkün olduğunca yakın kalmasını sağlamaya çalışarak "kaynak odakçı" bir tutum sergilediği görülmektedir. Ancak aynı çevirmenin 2022'de yaptığı aslına yeniden çeviride çözümleme öğesini o dönemki bilenen adıyla "Ceneviz Kulesi" şeklinde aktardığı ve böylece "erek odakçı"bir tutum sergilediği söylenebilir.

3.3. Kültürel göstergelerinin aktarımı

Örnek 6. Toplumsal yaşam ve günlük alışkanlıklar

Özde Çeviri	*Na Boji Grob Predi 60 Godini*, 1929, s.25/ Mihail Macarov
İncelenen Bağlam	Ние в Копривщица не знаехме що е зимна кал- там почвата е песъчлива, всички почти улици се послания с камъни и тесни **тротоари.**

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s.93./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Biz Avratalan'da kışın çamur nedir bilmeyiz. Bizim orada toprak kumsaldı, neredeyse bütün sokaklar taşla kaplıydı ve dar da olsa **trotuarımız** vardı.

Aslına Yeniden Çeviri	*Kudüs Yolculuğu*, 2015, s.52./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Biz Avratalan'da kışın çamurun ne olduğunu bilmeyiz- bizim orada toprak kumluydu ve neredeyse bütün sokaklarımız taş döşeliydi üstelik dar da olsa **yaya kaldırımımız** vardı.

Yukarıda çözümleme öğesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde "камъни и тесни тротоари" (kamıni i tesni trotoari) şeklinde geçen söz öbeğinde Avratalan'ın sokaklarındaki kaldırımların betimlenmesi yapılmaktadır. Çözümleme öğesinde yer alan " trotoar" sözcüğü Fransızca (trottoir) kökenli bir kelime olup "yaya kaldırımı"[17] anlamına gelmektedir. Ancak sözcüğün 2011'deki aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "trotuar" şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Ancak "trotuar" sözcüğü Türkçede pek yaygın kullanılmayan ve erek kültür tarafından bilinme oranı düşük bir sözcüktür. Üstelik Türkçe karşılığı TDK'nın belirlemiş olduğu "tretuvar" sözcüğüdür. Dolayısıyla aslına ilk çeviride (2011) yabancı kökenli bir sözcük olan "trottoir"in herhangi bir açıklama yapılmadan erek dile seslendirildiği gibi aktarılması çevirmen tarafından "kaynak odakçı" bir tutum sergilendiğini göstermektedir. 2015 yılında yapılan aslına yeniden çeviride bahsi geçen "trotuar" sözcüğünün aynı çevirmen tarafından değiştirilerek Türkçe karşılığının (yaya kaldırımı) verilmesi "erek odakçı" bir tutum sergilendiğini göstermektedir.

Örnek 7. Ulaşım araçları

Özde Çeviri	*Na Boji Grob Predi 60 Godini*, 1929, s. 25 / Mihail Macarov
İncelenen Bağlam	Оставаше ни като евтино и удобно съобщително средство морето — каиците и **малките параходи**, които по установени тарифи плаваха из Златния рог и се спираха на двадесетина скели.

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 93-94 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Ucuz ve uygun ulaşım aracı olarak belirli tarifeyle Haliç'te 20'ye yakın iskeleye uğrayan kayık ve **küçük gemiler** kullanılıyordu.

[17] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Aslına Yeniden Çeviri	*Kudüs Yolculuğu*, 2015, s. 52 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Ucuz ve uygun ulaşım aracı olarak belirli tarifeyle Haliç'te 20'ye yakın iskeleye uğrayan kayık ve **küçük vapurlar** kullanılıyordu.

Özde çeviride çözümleme öğesi olarak belirlediğimiz "малките параходи" (malkite parahodi) söz öbeği ile anlatıda bir tür ulaşım aracı olan "küçük vapurlar"dan bahsedilmektedir. Aslına ilk çeviriye (2011) bakıldığında, tekil biçimi "параход" (parahod) olan sözcüğün "gemi" olarak aktarıldığı görülmektedir. TDK Sözlüğe göre gemi "Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt"[18] anlamına gelmektedir. Ancak yük gemisi, yolcu gemisi, savaş gemisi gibi birçok türde gemi vardır; dolayısıyla gemi/vapur ikiliğinde sözlükbilimsel açıdan üstadlılık/altadlılık bağıntısı söz konusudur. Ayrıca gemiler hareket enerjisi açısından da farklılık gösterir. Nasıl ki yelkenli gemiler rüzgârın gücüyle yol alıyorsa buharlı gemiler de gücünü su buharından alır. Dolayısıyla "parahod" sözcüğü Bulgarcada her hangi bir gemi değil "buhar gücüyle hareket ettirilen gemi"[19] anlamına gelmektedir. Bu durumda, anlatıda bahsedilen şey gemi değil de vapurdur. TDK sözlüğe göre de "vapur" sözcüğü Fransızca kökenli bir kelime olup "su buharı gücüyle çalışan gemi"[20] anlamına gelmektedir. 2015 yılında çevirmen tarafından yapılan aslına yeniden çeviride "parahod" sözcüğünün buharla çalışan bir gemi olan "vapur" şeklinde aktarılmasıyla "erek odakçı" yaklaşımda okurun gözünde İstanbul'a özgü bir deniz ulaşım aracı olan vapur imgesinin oluşmasını sağlamaktadır; böylece gösterge yerelleştirilmiştir. Zira yolcu ve araba taşıyan ve günümüzde artık akaryakıtla çalışmasına rağmen hâlâ vapur diye adlandırılan bu gemi türü İstanbul'a özgü bir simgedir. Çevirmen buharlı gemi de deseydi göstergeyi doğru tanımlamış olurdu ama vapur sözcüğünü seçerek göstergeyi en isabetli biçimde varış bağlamına taşımış ve İstanbul siluetinin bir parçası olan bu deniz ulaşım aracının yerel adını vererek erek odaklı bir seçim yapmıştır. Zira İstanbul sakinlerinin gündelik yaşamının bir parçası olan bu deniz taşıtı için tüm kent sakinleri vapur sözcüğünü kullanır; Boğaz'ı geçmek isteyen hiçbir İstanbullu "Karşıya geçmek için gemiye bineceğim" demez; aynı cümle "Karşıya geçmek için vapura bineceğim" biçiminde söylenir. İstanbul Şehir Hatları'nın sayfasına baktığımızda da vapurların şehir suyolunda kullanımı ve tarihçesi hakkında bilgi alabiliriz: "Marmara hattında faaliyet gösteren işletme; 1844' te Bahriye Nezareti'ne bağlı olan Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi'nin, İstanbul, İzmit, Gemlik ve Tekirdağ iskelelerinin yanı sıra, İstanbul'da Sirkeci–Adalar, Sirkeci–Pendik, Sirkeci–Yeşilköy arasında vapur işletmeye başlamasıyla oluştu"[21]. Böylece, bütüncemizde İstanbul'u anlatan Bulgar yazarların kentte yaşadıkları dönemde vapur işletmeciliğinin mevcut olduğunu da kesinleyebiliriz.

Örnek 8. Ev yaşantısı ve düzeni, mobilyalar ve dokumalar

Özde Çeviri	*Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini*, 1920, s. 25/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Там на Кеят хана имаше множество **кухни**, в които стотици готвачи готвеха всякакви ястия и кой искаше да се нахрани добре и даром, отиваше на Кеят хана.

[18] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/
[19] https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4/ Erişim Tarihi: 24.01.2024
[20] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 24.01.2024.
[21] https://sehirhatlari.istanbul/tr/kurumsal/tarihce-58#:~:text=Marmara%20hatt%C4%B1nda%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20i%C5%9Fletme,aras%C4%B1nda%20vapur%20i%C5%9Fletmeye%20ba%C5%9Flamas%C4%B1yla%20olu%C5%9Ftu. Erişim Tarihi: 23.08.2024.

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s.25./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kâğıthane'de birçok **mutfak** vardı, bunlarda yüzlerce aşçı her tür yemeği hazırlıyor ve karnını bedava tıka basa doyurmak isteyen orasının yolunu tutuyordu.

Aslına Yeniden Çeviri	*Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası* (1865), 2022, s. 39/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Kâğıthane'deki birçok **lokantada** yüzlerce aşçı her türlü yemek hazırlıyor ve karnını bedava tıka basa doyurmak isteyen herkes oranın yolunu tutuyordu.

Çözümleme öğesi olarak belirlediğimiz "кухня" (kuhnya) sözcüğü Bulgarcada "mutfak"[22] anlamına gelmektedir. Ancak anlatıda, "kuhnya" sözcüğü ile evin bir bölümü olan "mutfak" değil de "dışarıda yemek yemeğe gidilen mekân" dan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, aslına ilk çeviride (2011) çevirmenin anlatıda sözcüğün birinci anlamı olan "mutfak" sözcüğünü tercih etmesi "kaynak odakçı" bir tutum sergilediğini göstermektedir. Aynı çevirmen tarafından "mutfak" sözcüğünün 2022''de yapılan aslına yeniden çeviride "lokanta" şeklinde düzeltilmesi ise "erek odakçı" bakış açısını göstermektedir.

Örnek 9. Dini inançlar ve pratikler

Özde Çeviri	*Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini*, 1920, s. 57/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	На Водици хвърляха кръст в морето, като се нареждаха цяло отделение войници в двора да следят, както се приказваше, да не би някой от **бунтовните афоресани владици** да вземе участие…

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s.53./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Haç Çıkarma Yortusu'nda denize haç atılıyor ve avluya bir bölük asker diziliyordu. Konuşulanlara göre, **devrimci ve lanetlenen papazlardan** biri haccın[23] denize atıldığı sahnede yer almaması içinmiş.

Aslına Yeniden Çeviri	*Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası* (1865), 2022, s. 83/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Haç Çıkarma yortusunda denize haç atılıyor ve avluya bir bölük asker diziliyordu. Konuşulana göre, **aforoz edilen dik başlı papazlardan** biri haçın denize atıldığı sahnede yer almaması içinmiş.

Çözümleme öğesi olarak belirlediğimiz "бунтовните афоресани владици" (buntovnite aforesani vladitsi) söz öbeğinde yer alan "афоресан" sözcüğü Bulgarcada "kilise tarafından aforoz edilen kişi" anlamına gelmektedir.[24] Özde çeviri metinde "dini inançlar ve pratikler" kategorisinde sınıflandırdığımız bu sözcüğün aslına ilk çeviride (2011) çevirmen tarafından "lanetlenen" şeklinde aktarıldığı görülmektedir. TDK Sözlüğe göre[25] "lanetlenmek" sözcüğü Tanrı'nın merhametinden yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Ancak anlatıda Tanrı tarafından değil de kilise tarafından gerçekleştirilen bir eylem söz konusudur. Dolayısıyla böyle bir sözcük seçimiyle çevirmenin "erek odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir. Göstergenin 2022'de yapılan aslına yeniden çevirisinde aynı çevirmen tarafından "aforoz edilen" şeklinde aktarılması ise "kaynak odakçı" bir bakış açısı sergilediğini göstermektedir.

[22] Onlinerechnik.com https://www.onlinerechnik.com/duma/%D0%BA%D1%83%D1%85%D0%BD%D1%8F_Erişim Tarihi: 14.07.2024.
[23] Metinde bu şekilde yazılmıştır.
[24] Rechnik na Bılgarskiq Ezik https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%90%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0%D0%BD/ Erişim Tarihi: 14.07.2024.
[25] Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/_Erişim Tarihi: 22.08.2024.

Örnek 10. Meslekler

Özde Çeviri	*Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini*, 1920, s. 22/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Поп Георги често пишеше писма на **даскал Теодосий** и му съобщаваше цариградски новини, пращаше разни книжки за сина си, …

Aslına İlk Çeviri	*Bulgar Gözüyle İstanbul*, 2011, s. 21. /çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Papaz Georgi sıkça **öğretmen Teodosiy'e** mektup yazıyor, ona İstanbul'dan haberler aktarıyor ve oğluna …

Aslına Yeniden Çeviri	*Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası* (1865), 2022, s. 35/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Papaz Georgi sıkça **muallim Teodosiy'e** yazdığı mektuplarda İstanbul'dan haberler aktarıyor ve oğluna …

Çözümleme öğesi olarak belirlediğimiz örnekte yer alan "даскал Теодосий" (daskal Teodosiy) söz öbeğinde yer alan "daskal" sözcüğü Bulgarca'da "öğretmen"[26] anlamına gelmektedir. Özde çeviri eserin 2011'deki aslına ilk çevirisinde bahsi geçen sözcüğün "öğretmen" olarak çevrildiği görülür. Ancak eserde Osmanlı dönemi İstanbul'u (1860) anlatılmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin aslına ilk çeviride (2011) "öğretmen" kelimesini kullanarak kaynaktaki güncel dili koruyup "kaynak odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir. Ancak 2022'de yapılan aslına yeniden çeviride aynı çevirmenin "öğretmen" sözcüğü yerine Osmanlı dönemindeki "muallim" sözcüğünü kullandığı dikkati çeker. Böylece çevirmenin varış kültüründeki dönem dilini koruduğu ve "erek odakçı" bir tutum sergilediği görülür.

İncelediğimiz bu on örnekten elde ettiğimiz verileri aşağıdaki tabloda özetleyebilir ve sonuçları değerlendirebiliriz:

Tablo 5. Bütüncedeki göstergelerin aktarımında kaynak odaklılık / erek odaklılık ilişkisi

Örnekler	Özde çeviride yer alan göstergeler	Aslına ilk çevirideki aktarım	Aslına yeniden çevirideki aktarım	Kaynak odaklılık/ Erek odaklılık ilişkisi
1	Родосто	Tekirdağ	Rodosto	Erek odaktan kaynak odağa dönüş
2	военно-медицинското училище	Askerî Tıp Okulu	Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
3	Панарета Пловдивски	Panayot Plovdivski	Filibeli Panaret	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
4	княз Лобанова	elçi Knez Lobanovskiy	sefir Prens Lobanovskiy	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
5	Венецианската кула	Venedik Kulesi	Ceneviz Kulesi	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
6	тротоар	trotuar	yaya kaldırımı	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
7	параход	gemi	vapur	Erek odakta yerelleştirme
8	кухня	mutfak	lokanta	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
9	афоресан	lanetlenmek	aforoz edilmek	Erek odaktan kaynak odağa dönüş
10	даскал	öğretmen	muallim	Kaynak odaktan erek odağa gidiş

[26] Rechnik na Bılgarskiq Ezik https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B4%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB

Tabloda görüldüğü üzere, Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un 1860-1870'li yıllardaki İstanbul şehrini anlatan eserlerinden örnek olarak seçtiğimiz on gösterge bağlamında Türkçedeki ilk çevirilerin çoğunlukla kaynak odaklı olduğu, daha sonraki yeniden çevirilerde ise çevirmenin erek odaklılığa yöneldiği söylenebilir.

Sonuç

Kent göstergelerinin betimleyici bir bakış açısıyla ele alındığı bu çalışmada, Bulgaristan'dan farklı yıllarda, eğitim, gezi, miras gibi farklı amaçlar doğrultusunda İstanbul'a gelen Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un 1860-1870'li yıllarda Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'u anlatan metinleri "özde çeviri" örnekleri olarak kabul edilmiştir. Bu üç Bulgar yazar İstanbul'u bir gösterge okuru gibi gözlemleyerek kentin toplumsal, dinsel, kültürel yaşamı ve birçok başka alan ile ilgili değerli bilgileri Bulgar okurlara sunmak üzere Bulgarca anlatılara dönüştürmüşlerdir. Karanov, Macarov ve Naçov, Sündüz Öztürk Kasar'ın (2020) belirttiği gibi, "bir kavram dünyasına ait olan bir olguyu, bir varlığı ya da bir nesneyi başka bir kavram dünyasına" taşımış; "bir kültür-dilden bir başka kültür-dile" (s.21-22) aktarım sağlayarak özde çeviri örnekleri ortaya koymuşlardır.

Öztürk Kasar'ın tanımlamasıyla "yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviriler" (Öztürk Kasar, 2020: 4) kapsamında ele alınan bu eserlerde yer alan kent göstergeleri incelenirken, yazarların anlatılarında bir başka kültüre ait göstergelerin aktarımında pek zorluk çekmedikleri veya birtakım farklılıklardan kaynaklı açımlamalarda bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Söz konusu özde çeviri eserlerin 1900'lü yıllarda yayınlanmış olmalarına karşın 1860-1870 yılları içerisinde kaleme alındıkları düşünüldüğünde, o dönemde Bulgaristan'ın da Osmanlı himayesinde yer alan bir ülke olması ve her iki ülkenin de birbirleri ile kültürel etkileşim içinde bulunması bu geçişin sorunsuz olmasını sağlamış olabilir. Bu eserler Bulgaristan'da özgün bir metin olarak basılmış ve yayımlanmış olsalar da bu anlatılarda yer alan göstergelerin incelenmesi sonucunda, söz konusu metinlerde zihinsel bir çeviri işleminin gerçekleştiği gözlenebilmektedir.

Bulgarca oluşturulan bu özde çevirilerin Türkçeye geri çevrilmesiyle ortaya çıkan "aslına çeviri" metinler incelendiğinde, özde çeviri metinlerinin aynı çevirmen tarafından farklı tarihlerde, farklı yayınevleri tarafından birden fazla çevirisinin yapıldığı görülmektedir. Özde çeviri olarak ele alınan metinlerde yer alan göstergelerin aslına dönüş(tür)ümü esnasında çevirmen Hüseyin Mevsim'in zamanla çeviriye bakış açısının değiştiği gözlemlenmiştir. Metin incelemeleri esnasında, ele aldığımız örnekler çerçevesinde göstergelerin aslına ilk çevirilerinde çevirmenin "Askerî Tıp Okulu, Panayot Plovdivski, elçi Knez Lobanovskiy, Venedik Kulesi, trotuar, mutfak, öğretmen" gibi sözcük seçiminde bulunmasından kaynak odaklı çeviri anlayışını benimsediği saptanmıştır. Ancak çevirmen Mevsim'in özde çeviri olarak ele aldığımız eserleri belli bir zaman diliminden sonra yeniden çevirdiği görülür. Aslına yeniden çeviri olarak nitelediğimiz yeni metinlerde aynı göstergelerin "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Filibeli Panaret, sefir Prens, Ceneviz Kulesi, yaya kaldırımı, lokanta, muallim" olarak aktarıldığı dikkat çeker. Göstergelerin aktarımı esnasında yapılan değişikliklerden, çevirmenin çeviriye bakış açısının zaman içerisinde evrildiği ve bu örneklerde olduğu gibi genel olarak erek odaklı bir anlayışa yöneldiği düşünülebilir. Ancak birinci örnekte Tekirdağ'dan Rodosto'ya geçerek, dokuzuncu örnekte ise önce lanetlenmek daha sonra aforoz edilmek tercihini yaparak çevirmenin "kaynak odaklı" bir tutum sergilediği de görülmektedir. Yedinci örneğe gelince, burada İstanbul'un simgesi haline gelmiş olan bir deniz taşıtını önce gemi olarak adlandıran çevirmen daha sonra erek kültür bağlamında yerelleştirmeye giderek vapur sözcüğünü seçmiş ve bu isabetli seçimle İstanbul'un simgelerinden biri olan ulaşım aracının Türkçede bu kente özgü adını vermiştir.

Disiplinlerarası alandaki değişiklikler beraberlerinde yeni ilişkisellikleri de getirirler, bir başka deyişle, disiplin tarihini değiştirebilirler. Çeviribilim ile göstergebilimin bir başka alanı olan kent göstergebilimi arasındaki temaslarla gelişen özde çeviri kavramının birlikte getirdiği aslına çeviri kavramı da zaman içerisinde aslına öz çeviri, aslına derleme çeviri, aslına ilk çeviri, aslına yeniden çeviri, aslına kısmi çeviri ve aslına tam çeviri gibi yeni birtakım kavramlar doğurmuştur. Bu yeni bakış açısının araştırmacılara farklı inceleme yöntemleri sunarak çeviribilim alanında yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırladığı düşünülmektedir.

Kaynakça

Antosa, S. (2018). Frances Elliot and Italy: Writing travel, writing the self (Vol. 1), *Mimesis*, 1-154.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven***.** (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). Yapı Kredi Yayınları.

Çelik, K. (2021). *19. yüzyıl İstanbul'unun Julia Pardoe'nun gözünden özde çeviri kavramıyla okunması ve aslına çevirilerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Donkin, N. (1934). *Do Brusa i nazad*. Fakel.

Gorlée, D. L. (1994). *Semiotics and the problem of translation: With special reference to the semiotics of Charles S. Peirce*. Rodopi.

Guillaume, A. (2015). The intertheoricity: Plasticity, elasticity and hybridity of theories. *Human and Social Studies, 4(1)*, 11-29. https://doi.org/10.1515/hssr-2015-0002

Gülmüş Sırkıntı, H. (2021). *Çeviri göstergebilimi bağlamında özde çeviri: Halide Edib'in* The Clown and His Daughter *başlıklı eserinin ve çevirilerinin yeni kavramlar ışığında incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Güzel, O. E. (2022). *Ayşe Kulin'in* Nefes Nefese *adlı romanının ve İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi bağlamında çözümlenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Karanov, E. (1979). *Spomeni*. İzdatelstvo na Otechestvenia Front.

Karanov, E. (2022). *Bir çocuğun gözüyle büyük İstanbul kolerası (1865)*. (Çev. H. Mevsim). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal çalışma 1979'da yayımlandı)

Kourdis, E., ve Kukkonen, P. (2015). Introduction: Semiotics of translation, translation in semiotics. *Punctum. International Journal of Semiotics*, *1*(2), 5-10. https://doi.org/10.18680/hss.2015.0012

Ladmiral, J. R. (1986). Sourciers et ciblistes. *Revue d'esthétique,* (12), 33-42.

Ladmiral, J. R. (1994). Genel çeviribilim sorunları. M. Rifat (Haz.), *Çeviri seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* (2. Baskı) (ss. 137-148) içinde. Sel Yayınları.

Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*, (Çev. J. Traub) Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma 1979'da yayımlandı).

Ludskanov, A. (1975). A semiotic approach to the theory of translation, *Language Sciences*, (35), 5-8.

Lynch, K. (2019). *Kent imgesi*. (Çev. İ. Başaran). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1960'da yayımlandı).

Macarov, M. (1968). *Spomeni***.** Bılgarski Pisatel.

Macarov, M. (2015). *60 yıl önce Kudüs yolculuğu Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869* (2. Baskı). (Çev. H. Mevsim). Kitap Yayınevi. (Orijinal çalışma 1929'da yayımlandı).

Mevsim, H. (2011). *Bulgar gözüyle İstanbul*. Türk Tarih Kurumu.

Monga, L. (1996). Travel and travel writing: An historical overview of Hodoeporics. *Annali d'italianistica*, (14), 6-54.

Naçov, N. (2019). *Bursa'ya gidiş ve dönüş* (1. Baskı). (Çev. H. Mevsim). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal çalışma 1934'te yayımlandı).

Nowotna, M. (2002). *Le sujet, son lieu, son temps*: *Sémiotique et traduction littéraire*. Éditions Peeters.

Nowotna, M. (2005). Le Sujet dans tous ses étas. M. Nowotna (Ed.), *D'une langue à l'autre* içinde (pp. 23-46). Aux lieux d'être.

Ortaylı, İ. (1995). 16. yüzyılda Rodosçuk. *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, (8), 5-12.

Özdemir, E. (1972). Anı ve anı dilimiz üzerine. *Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı*, (246), 398-402.

Öztürk Kasar, S. (2001). La sémiotique subjectale et la traduction. *Abstracts of* the *Third International Congress on Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, Copenhagen, Danemark, 30 August-1 September 2001 (pp. 24-25). Copenhagen Business School.

Öztürk Kasar, S. (2005). Trois notions-clé pour une approche sémiotique de la traduction: discours, sens et signification dans *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk. M. Nowotna (Ed.), *D'une langue à l'autre* içinde (pp. 47-70). Aux lieux d'être.

Öztürk Kasar, S. (2009). Pour une sémiotique de la traduction. C. Laplace, M. Lederer ve D. Gile (Eds.), *La Traduction et ses métiers* içinde (pp. 163-175). Lettres Modernes Minard.

Öztürk Kasar, S. (2012). Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: Istanbul à travers ses signes en trois langues. N. Rentel ve S. Schwerter (Eds.), *Défis et enjeux de la médiation interculturelle* içinde (pp. 267-285). Peter Lang.

Öztürk Kasar, S. (2016). Interaction entre la sémiotique et la traduction littéraire. P. M. Phillips Batoma ve F. X. Zhang (Eds.), *Translation as Innovation. Bridging the sciences and the humanities* içinde (pp. 243-260). Dalkey Archive.

Öztürk Kasar, S. (2018). Çeviribilimde yeni bir kavram: Özde çeviri. *1. Uluslararası Rumeli Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Kırklareli Üniversitesi, 39-40.

Öztürk Kasar, S. (2020). Çeviri göstergebilimi ile kent göstergebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, *1*(1), 1-25.

Öztürk Kasar, S. (2021). Traduire la ville en filigrane: Istanbul par Georges Simenon dans *Les Clients d'Avrenos*. C. Gravet ve K. Lievois (Eds.), *Vous avez dit littérature belge francophone? Le défi de la traduction* içinde (pp. 235-266). Peter Lang.

Öztürk Kasar, S. (2022). Çeviri göstergebilimi merceğinden özde çeviri metinlerin sınıflandırılması/Typologie des traductions en filigrane au prisme de la sémio- traductologie/A typology of watermark translations through the prism of semio-translation studies. *BAIBU-ICASTIS Book of Abstracts,* RumeliYA: 1-8.

Öztürk Kasar, S. ve Gülmüş Sırkıntı, H. (2021). Çeviri göstergebilimi bağlamında bir özde çeviri örneği: *The Clown and His Daughter*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 1042-1057. https://doi.org/10.29000/rumelide.949995

Öztürk Kasar, S. ve Çelik, K. (2021). Bir özde çeviri örneği *The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836* ve aslına çevirilerinde kenti temsil eden göstergelerin aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1067-1084. https://doi.org/10.29000/rumelide.950011

Öztürk Kasar, S. ve Güzel, O. E. (2022). Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* adlı romanı ile İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi odağında çözümlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 869-890. https://doi.org/10.29000/rumelide.1106171

Stecconi, U. (2007). Five reasons why semiotics is good for translation studies. Y. Gambier, M. Shlesinger ve R. Stolze (Eds.), *Doubts and directions in translation studies* içinde (pp. 15-26). John Benjamins. https://doi.org/10.1075/btl.72.05ste

Sütiste, E., ve Torop, P. (2007). Processual boundaries of translation: Semiotics and translation studies. *Semiotica, 2007*(163), 187-207. https://doi.org/10.1515/sem.2007.011

Torop, P. (2000). Towards the semiotics of translation. *Semiotica, 128*(3-4), 597-610. https://doi.org/10.1515/semi.2000.128.3-4.597

Elektronik Kaynaklar

https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40016034.pdf

https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf

https://www.britannica.com/topic/ambassador

https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey_Lobanov-Rostovski

https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7/

https://sozluk.gov.tr/

http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8

https://www.onlinerechnik.com/duma/%D0%BA%D1%83%D1%85%D0%BD%D1%8F

https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%90%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0%D0%BD/

https://lugatim.com/s/L%C3%82NETLENMEK

https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4/

https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B4%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB